

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

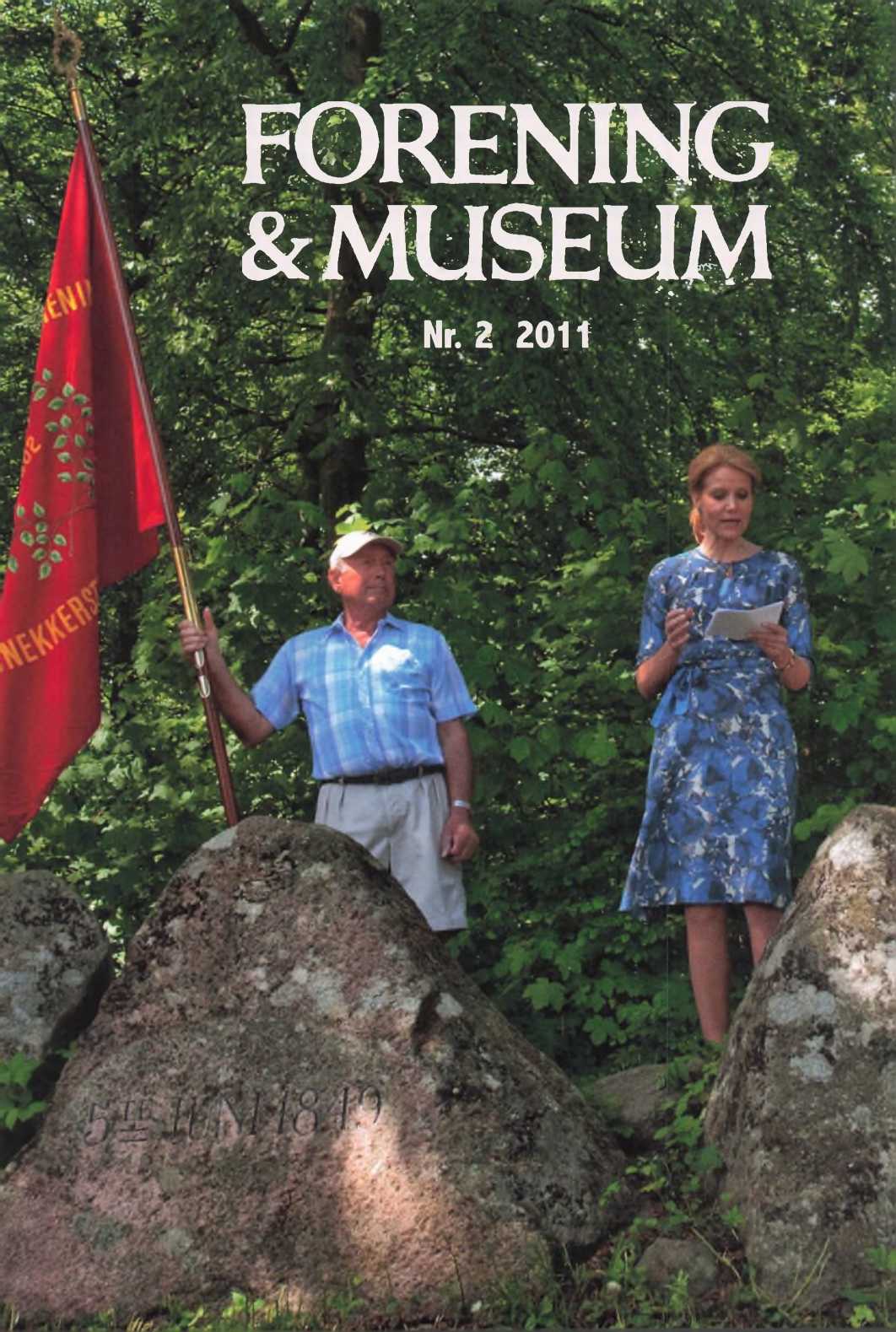
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 2 2011

5 JUNI 1849

BEVARINGSVÆRDIGE STENKISTER

Nu er Egebækken atter kommet frem i dagens lys. Hele bækken, altså. Fra sit udspring på landsbyen Rørtangs overdrevsjorder på nordsiden af Kongevejen, videre gennem Kjeldsbjerggaards og Sandholmgaaards jorder i Rørtang, over Flynderupgaards jorder ned gennem Egebæksvang til sit udløb i Øresund. Om nogle få år vil bækken ligne den bæk, der indtil landboreformerne i slutningen af 1700-årene havde givet bønderne grå hår i hovedet, fordi den var svær at passere, og fordi den oversvømmede især Sandholmgaaards jorder i ny og næ, når det passede den. Datidens bønder havde nok at se til i det daglige arbejde og kærede sig ikke meget om kulturlandskabets skønhed. Anderledes i vore dage, hvor landbrug snart er noget man læser om i historiebøgerne og må besøge i fjerne egne af kloden. Her i Nordøstsjælland er lystgårdene mere blevet reglen end undtagelsen, og rideheste og hvidmalede hegn har afløst køer, grise og kvartflækkede hegnspæle med ståltråd imellem. De frie markeds kræfter er sluppet helt løs og kulturlandskabet er kommet under voldsom forandring til det nærmest ukendelige. Stadig blomstrer rapsen ganske vist om foråret, og kornet dufter ved midsommer, men borgmestre og råd slikker sig om munden ved muligheden for yderligere udstykninger til byudvikling og nye skatteborgere. Så nyd de gode gamle afgrøder, så længe de kan ses her i vort område.

Og så er det, at vi må glæde os over, at vore politikere og relevante kommunale forvaltninger/centre trods alt forstår at værdsætte resterne af vort gamle kulturlandskab og kærer sig om museumslovens kapitel 8, hvor »væsentlige bevaringsværdier skal sikres for eftertiden«. Og væsentlig har man fundet de godt 200 år gamle stenkister, som lange strækninger af den snoede Egebæk var blevet forvist til ved landboreformerne, hvor fællesskabet og dagdrømmerier på spredte agre måtte vige for rationel tankegang. Nu er dele af disse stenkister, takket være vor kommunes »Center for Teknik og Miljø, Natur og Vand« og med støtte fra Fødevarerhverv og EU-midler, fritlagt og kan ses på stedet, og andre ligger urørt under jorden til vore efterkommere - lige som vi museumsfolk gerne vil ha' det.

Forsidebilledet

Helle Thorning Schmidt taler ved Grundlovsstenen i Egebæksvang den 5. juni 2010 bistået af Richard Thomsen fra partiforeningens lokalafdeling i Snekkersten-Espergårde. Fotografi: Carsten Nielsen 2010.

FORENING & MUSEUM

Torben Bill-Jessen
Lars Bjørn Madsen (ansvh.)
Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør
Lay-out: Lars Bjørn Madsen 2011

Forening & Museum

er et medlemsblad for
Helsingør Museumsforening
og udkommer med 4 numre
om året i februar, maj,
august og november.

Stof til bladet indsendes til
(lbm64@helsingor.dk)
eller pr. brev til
Helsingør Bymuseum,
Hestemøllestræde 1,
3000 Helsingør,
tlf: 4928 1800.

Helsingør Museumsforening

Formand: Torben Bill-Jessen
Næstformand: Kenno Pedersen
Kasserer: Erling Svane
Sekretær: John Zilmer
Ingrid Dora Jarnbjør
Bent Jørgensen
Elisabeth Thorsen
Annelise Møller
Tom Sinding

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved
henvendelse til
administrationen på
Helsingør Bymuseum
(Mai Larsen-Jensen)
Tlf: 4928 1800

Stenkisterne ved Rørtang

af Lars Bjørn Madsen

Et af Helsingør Kommunes spændende naturgenopretningsprojekter er den i vinteren 2011 afsluttede fritlægning af Egebækken over landsbyen Rørtangs jorder, så den støder til den allerede fritlagte strækning over Flynderupgaards jorder på sydsiden af Agnetevej.

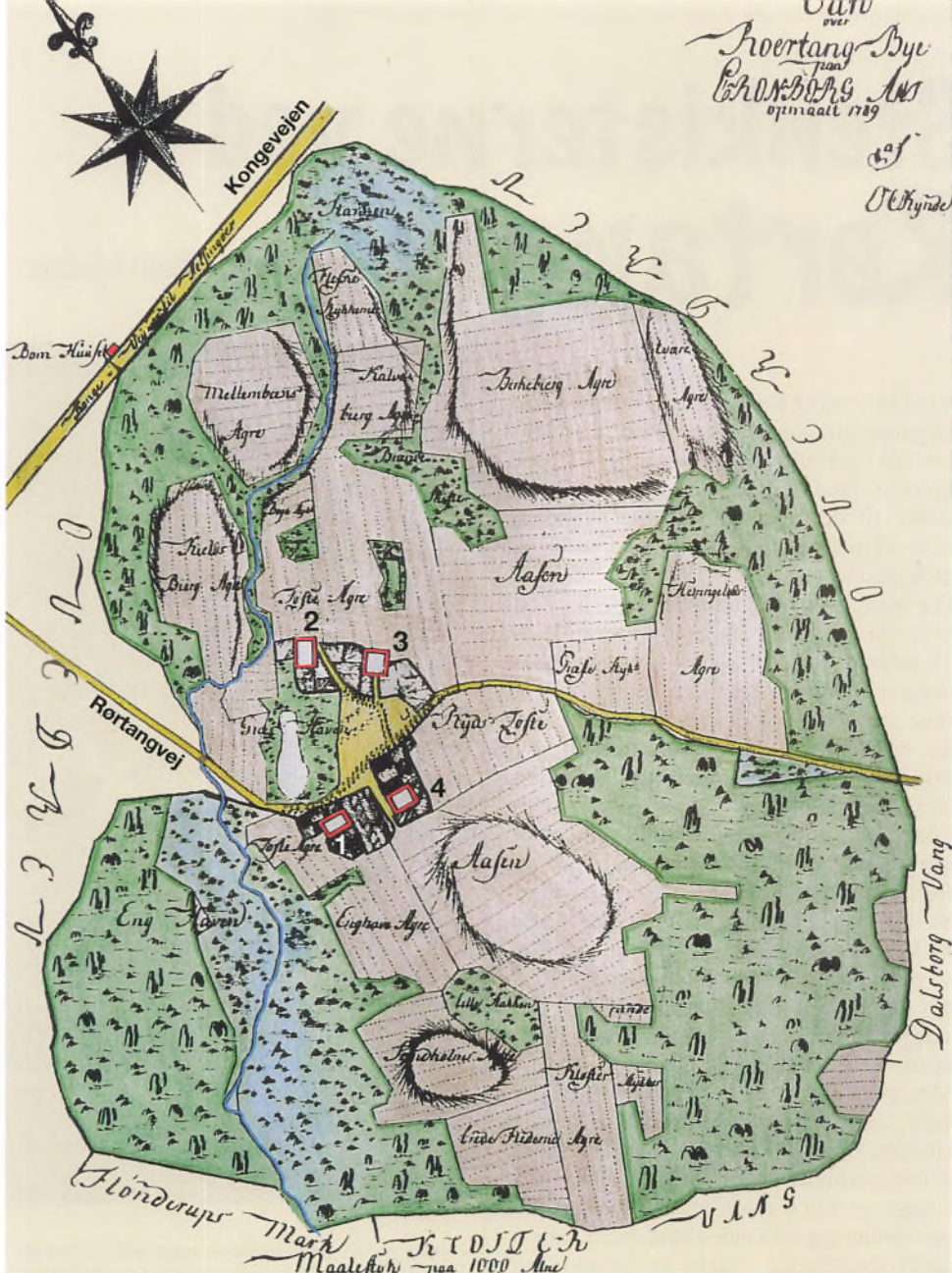
For bedre at kunne udnytte jorderne, henviste man overalt i landet gennem hele det 19. århundrede adskillige af de mange naturskønne åer og bække til en upåagtet tilværelse hængemt i stenkister og drænrør under markernes muld. I takt med Danmarks svindende status som landbrugsland, kommer disse vandløb, et efter et, nu atter frem i dagens lys og genvinder deres snoede forløb og kratbevoksede kanter til glæde for fisk, fugle, mennesker og alskens andet liv. Skulle nogle forøvrigt være i tvivl om, hvor Rørtang ligger, er det for så vidt ikke så mærkeligt. For når man kører fra Kongevejen ad den ældgamle Rørtangvej, passerer man et byskilt, hvorpå der står Snekersten. Og så er man i Rørtang!

Men glem skiltet for en stund og se på gårdene, for Rørtang er en ganske velbevaret landsby, trods nærheden til de store bebyggelser mod nord og øst. Stadig findes tre af landsbyens ialt 4 gårde bevaret. Hasselgaard og Sandholmgaard inde i landsbyen, og den nedrivningstruede, stærkt bevaringsværdige udflyttergård, Kjeldsbjerggaard midt i sine tidligere markjorder, der for en stor del er udstykket og bebygget omkring vejen med det upassende navn »Skibsegen«.

Egebækken havde før de omfattende landboreformer i slutningen af det 18. århund-

I vinteren 2011 gik kommunen i gang med at fritlægge Egebækken, og på Rørtangs jorder syd for Rørtangvej stødte man på længere strækninger af de stenkister; bønderne efter udskiftningen oprindelig etablevede for at føre bækken under jorden, så den ikke hindrede en effektiv udnyttelse af jorderne. Billedet viser et fritlagt stykke af stenkisten, hvor man endnu ikke har fjernet overliggerne. Stenkistens sider er sat med mindre marksten. Fotografi: Carsten Nielsen 2011.

Udskifningskortet fra 1789 over Rørtang viser med al tydelighed Egebækkens dengang helt naturlige, snoede forløb. Man fornemmer, hvordan bækkens svært tilgængelige bredder var tilgroede og urorte af ploven, ligesom store dele af landsbyens jorder. Gårdene er: 1) Sandholmgaard, 2) Kjeldshjerggaard, 3) Spurupgaard og 4) Hasselgaard. Kun Sandholmgaard og Hasselgaard eksisterer i dag, mens Kjeldshjerggaard afventer sin skæbne som stadig bevaret udflyttergård helt mod nord.

Bearbejdet og farvelagt ældre fotokopi af udskifningskort i Kort og Matrikelstyrelsens arkiv.

Stenkistens sider er sat af omhyggeligt udvalgte marksten, så bækken får et så uhindret løb som muligt. Marksten var der selsagt masser af, men det har alligevel været et kæmpearbejde at sætte stenkisten korrekt. Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2011.

rede haft sit malerisk snoede forløb fra Rørtang Dam (tidligere en kongelig fiskedam) ved Kongevejen ned over Rørtangs jorder, nærmere betegnet den vestlige del af jorderne tilhørende Kjeldsbjerggaard og Sandholmgaard. Flere steder havde den gennem årtusinder gravet sig et godt stykke ned i lerjorden under markernes overflade, og de stejle skråninger var overgroet med buskads og træer, for man magtede ikke at dyrke jorderne i bækkenes nærhed, hvor passage var ganske besværlig, og hvor jorderne i perioder kunne blive oversvømmet, især i den sydvestlige del, som det fornemmes af kortet side 4. Bøndernes spredte agre og åse var derfor placeret egnede steder på hver side af Egebækken og i behørig afstand fra dennes kratbevoksede kanter. Hvor bækken krydsede Rørtangvejen (i dag ved Rørtangvej 5), var der lavet en simpel træbro, der sikrede de vejfarende passage over bækken.

Forandring lønner sig

I forbindelse med landboreformerne fik Rørtangs fire bønder, Svend Børgesen, Hans Pedersen, Morten Andersen og Rasmus Pedersen, en sommerdag den 2. august 1790 besøg af en række prominente gæster fra hovedstaden, bestående af amtmanden Heinrich von Levetzow, landvæsenskommissær Frederik Salicath og landinspektørerne Diederich A. von der Recke (senere kendt som den, der stod i spidsen for anlæggelsen af Esrum Kanal) og Ole Fensmark. Disse mænd, der var kørt hertil ad den nye Kongevej, skulle takserer landsbyens jorder og lægge en plan, »hvor efter denne Byes Jorder paa bedste og fordeelagtigste Maade kunne af Fælledskabet blive udskiftede og enhver Bonde sin Lod særskildt tildeelt«.

For at sikre en hensigtsmæssig deling og matrikulering af Rørtangs jorder - som var det en lagkage man skar ud i 4 lige store dele - og efterfølgende optimal udnyttelse af jorderne, havde man tillige besluttet, at Egebækken - der dengang blev kaldt Mellembækken; for det havde den heddet i mindst 100 år, i hvert fald på omhandlede strækning - skulle lægges i stenkister, således at man kunne pløje frit henover dens tidligere åbne løb og undgå oversvømmelser. Samtidig skulle Rørtangvejen på den østlige del af landsbyens jorder forlægges til skellet mellem Spurupgaard og Hasselgaards jorder, så ejheller denne generede en effektiv drift. Og endelig skulle landevejens forfaldne træbro udskiftes med en helt ny bro af 57 alen »hugne Kampstene«, der skulle holdes sammen af jernklammer lagt i bly; et arbejde der fordrede 2 daglejeres arbejde i 6 dage, samt stenhugger, murer og brolæggerarbejde. For entreprisen stod stenhuggermester Christian Danielsen fra Danstrup, der gav et overslag på 71 rigsdaler for arbejdet, hvilket var et anseeligt beløb sammenlignet med de 3-6 rigsdaler stenkisterne ville koste. Da broen befandt sig på de jorder, der ved udskiftningen skulle tildeles Sandholmgaard, var det umiddelbart gårdejeren Rasmus Peder-sens hovedpine, men sagsakterne desangående har vi endnu ikke undersøgt. Det normale var dog, at staten, med sin til landboreformerne etablerede »grundforbedrings-

Det første matrikelkort over Rørtang, opmålt i 1813 og benyttet indtil 1860, viser landsbyen efter udskiftningen. Korttegneren har ikke angivet Egebækken, som da også burde være lagt under jorden på det tidspunkt, i hvert fald på markjorderne syd for Rørtangvej, hvor de gamle stenkister er fundet. Til gengæld kan man se, at bækens oprindelige forløb på den nordvestlige del af jorderne (Kjeldsbjerggaards jorder) stadig markerer sig mellem skellimierne. Da der ingen stenkister er fundet på disse jorder, men kun senere keramiske drænrør, er Egebækken på disse jorder måske rørlagt på et senere tidspunkt. Udsnit af matrikelkort. Kort og Matrikelstyrelsens arkiv.

hjælp«, klarede størsteparten af sådanne omkostninger, ikke mindst, da der jo var tale om en alfar vej mellem Kongevejen, Rørtang og Snekkersten.

Stenkisterne bygges

Og nu skulle bækken altså gemmes af vejen; i hvert fald dele af den. Og der skulle graves drængrøfter. Det hele krævede bygning af stenkister. For de jorder, der skulle tildeles Kjeldsbjerggaard, Spurupgaard og Hasselgaard fordredes 3 stenkister til hver, og på Sandholmgaards del af lagkagen fordredes én stenkiste til 6 rigsdaler og to stenkister til hver 3 rigsdaler. Det må være dele af disse stenkister, der nu atter kommer frem i dagens lys.

Vi ved ikke præcis, hvor gamle stenkisterne er, idet den sidste udskiftningsforretning, foretaget i februar 1792, ikke nævner et eneste ord om stenkister og bro. Topografiske kort fra henholdsvis 1818 og 1824 viser stadig Egebækkens frie løb over Rørtangs jorder, hvilket kunne friste til at tro,

at stenkisterne endnu ikke er udført på det tidspunkt. Det kan man imidlertid ikke tage for givet, for topografiske kort er ikke entydigt en afbildning af virkeligheden. Da udskiftningsforretningen, som vi nu har set, omtaler stenkisterne som enheder, tyder alt nemlig på at kun dele af Egebækken er blevet lagt under jorden. Korttegneren har så valgt at angive Egebækkens fulde løb, da underføringen i stenkister i givet fald ikke har haft betydning som kartografisk information. Arbejdet med stenkisterne kan således udmærket være påbegyndt umiddelbart efter beslutningen om etablering af disse. Bønderne har vel også været ivrige efter at få hver sin lagkagebid af markjorden indgærdet og omlagt til drift i den rationelle verdens navn. Ingen af dem synes i hvert fald at have beklaget sig over deres lagkagebidder, og de slap for gårdenes udflytning (Kjeldsbjerggaard flyttede først ud efter en brand i 1866).

Stenkisternes opbygning

Stenkisten var forløberen for nutidens rørlægning af vandløb, uanset om det var under en vej eller under et markstykke. Rørlægning har været kendt tilbage til Frederik den Andens tid, hvor denne driftige konge sikrede vand fra byens højereliggende søer og damme til Kronborg gennem ledninger af udborede fyrrestammer samlet med blymuffer. Men det var en dyr og kompliceret metode, og for bønderne har marksten altid været et velegnet, solidt og ikke mindst

forhåndenværende byggemateriale, så det har været naturligt at lade Egebækken have sit underjordiske løb gennem render med sidevægge sat i den lerede jord af pænt store marksten (se fotografiet side 5), nærmest som et stengærde, og dækket af større sten, der enten har været tilpas flade eller er kløvede og groft tilhugget til formålet. Dækstenene (ses på billedet herunder, hvor de er løftet op og lagt langs den fritlagte sten-kiste) skulle jo gerne støde nogenlunde tæt sammen for at forhindre den overliggende jord i at drysse ned i renden og hindre vandets frie underjordiske løb. Det har været et kæmpearbejde at lave disse stenkister, og det er nok forklaringen på, at ikke hele Egebækken fra begyndelsen har været ført under jorden, hvad der jo ville have været det optimale. Stenkisterne har fungeret som glimrende overkørselsarealer og har sikret en klart forbedret drift. Senere har fremkomsten af drænrør gjort det naturligt at føre hele bækken under jorden, og man ser også hist og her gamle drænrør stikke ud gennem stenkistens sidevægge. Nær Rørtangvej findes en stensat brønd, der synes samtidig med stenkisten og utvivlsomt har skullet give mulighed for at rense stenkisten for blade, grene eller an-

	Hegn- ings- hjelp	Grund forbed- rings hjelp	Hjelp til steen kister	Aarlig gødgaa- relse	Sum- ma for hver mand
	rd. sk	rd. sk	rd. sk	rd. sk	rd. sk
1. Indboer Svend Børgesen paa lodden no. 1					
<u>a. Hege:</u>					
130 favne dobbelte vold diger å favnen at grave 10 skilling er 13, 52					
der af 1/3	4,49				
<u>b. Grund forbedring over:</u>					
410 favne vand grøfter å favnen at grave 6 skilling er 25 rigsdaler, 60 skilling					
526 favne dimo å favnen at grave 4 skilling 21 rigsdaler, 88 skilling					
2dc tønder land bevoxede med hæsle å tønde land at rødde 5 rigsdaler 10 rigsdaler der af 2/3					
paa lodden findes tvende tønder					
land tet bevoxede med overskov som godtgøres saalænge skoven staaer og fire aar efter denne er afdrævet med 48 skilling pr. tønde land		38,35			
<u>c. Steen kister</u>					
3 stykker å stykket 3 rigsdaler er				9,-	
Indboer Svend Børgesen					1,-

Eksempel på de forbedringer, der med statsligt tilskud skulle laves på Rørtangs jorder ved udskiftningsforretningen i 1790. Her drejer det sig om de jorder, Svend Børgesen fra Sandgaarden har sydvest for Rørtangvejen. Stenkisterne er blot en del af arbejderne. Skema udarbejdet af Torben Bill-Jessen efter udskiftningsforretningen i Landsarkivet (Kronborg amtstue, 1780-1838 udskiftningsforretninger F - 10).

Den stensatte rensebrønd er nu kommet til sin ret efter at den i mange år har været skjult under et betondæksel. De tilhugne marksten er nøje tilpasset hinanden, så brønden er stabil. Stenkistens overligger og sidesten er naturligvis plane med brøndens vægge. Det er virkelig et smukt kulturhistorisk minde, der nu er bragt frem i dagens sollys. Behørigt omkranset af et trærækværk, så ingen falder ned eller ødelægger stensætningen. Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2011.

det, der kunne stoppe løbet. En eller flere sådanne er dog ikke nævnt i udskiftningsforretningerne.

En prægtigt fortidsminde

Stenkisterne på Sandholmgårds gamle jorder i Rørtang er et fascinerende vidnesbyrd om landboreformernes tiltag og bøndernes hårde arbejde for over 200 år siden. Derfor er vi på museerne glade for, at man ved frilægningen af Egebækken bevarer

disse stenkister og lader dem være blottet på udvalgte strækninger som prægtige fortidsminder i dette kommende naturskønne kulturlandskab. Det er væsentligt at bemærke, at Egebækken er ført uden om udvalgte strækninger af stenkisterne, så disse bevares helt urørte - og stadig med lidt vand rislende gennem dem. Det er er rar tanke og alt i alt i harmoni med museal tankegang og kommunens vision om kulturlandskabets autencitet og gådefuldhed.

Tvedes Spritfabrik er kommet til værdighed igen

I Museet Skibsklarerergaardens butik kan man købe spirituøse drikke fra J.L. Tvedes spritfabrik. Eller rettere; det er en relancering af nogle af produkterne fra den længst hedengangne fabrik i Stjernegade, hvor Kvickly i dag ligger. Firmaets medarbejder fik mulighed for at se de originale etiketter og gamle kataloger fra Helsingør Spritfabrik i Helsingør Byhistoriske Arkiv, og man har på grundlag af dette materiale tegnet etiketter til de nye produkter. Idéen er ganske god, og man kan da godt ærgre sig over, at det ikke var os ved museet, der kom på den tanke. Så havde vi nok holdt os mere nøje til de originale etiketter, for de har en ganske særlig charme, som det fornemmes af den her viste.

Bag Facaden Foran Maskerne

AF CLAUDS ORESKOV

Skjult bag facaden til Sct. Annagade 21 hitter man Naverhulen. Blandt så meget andet findes her to fremragende østgrønlandske masker hjembragt af en farende svend. Maskerne repræsenterer en kunstnerisk og kulturel tradition, som går meget langt tilbage i historien. I det følgende vil jeg udrede noget af den viden, man har om denne maske tradition.

»Åh, disse minder« synger naverne når de mødes i hulen og det tør nok siges, at også hulen vrimler med minder. Her er ting og sager fra den ganske verden, kaldet »skramleri« på naverslang. I et hjørne hænger to østgrønlandske masker, ikke langt fra flere boomerang'er, spyd og skjolde fra andre verdensdele. Maskerne er foræret til Naverhulen af Johnny L. Petersen i 1989, men det er tydeligt, at de er meget ældre. Desværre står kunstnerens navn ikke i maskerne, men så meget desto mere spændende er det at finde frem til ham. Traditionelt var det mændene, der skar masker, derfor tør jeg sige ham! Maskerne er forarbejdet af drivtømmer, som kommer fra Sibirien og via havstrømmene kastes op på kysten både i øst og vest Grønland. De er skåret ud af et stykke med undtagelse af tænderne, som er af bambus og sat ind. Begge er bemalet med sort farve, som man fik ved at blande sort krudt med vand. Dengang disse masker blev til, fandtes der masser af krudt på østkysten, for fangerne fremstillede selv deres patroner. De to masker forestiller en

mand og en kvinde. Kvinden er genkendelig på hårtop-som er sort, ellers farve (side 10).

Mandemasken, der ses herover, har sortsværtede kinder med skelet eller tatoveringsstreger og ligeledes sort hår og streger om øjnene og sorte øjenbryn. Ligesom munden og den brede næse er trukket op med sorte streger. Inspirationen til den store næse stammer fra sagnet om den forældrelose dreng Kågtagtorajik, som bopladsfrænderne morede sig med at løfte op i næseborene. Han var jo en splejs ham Kågtagtorajik og man sagde, at det eneste, der voksede på ham, var næseborene. Men heldigvis for den store tud, for det var især på grund af den, jeg kunne identificere kunstneren. Fra starten af vidste jeg, at jeg skulle søge blandt østgrønlandske kunstnere, fordi disse masker bar alle tegn på at være derfra. Selvfølgelig skal man passe på, fordi en del vestgrønlandske kunstnere gennem tiden har ladet sig inspirere af de østgrønlandske mestre. Efterhånden som jeg søgte i de forskellige bøger og billede baser, blev det klart, at alle tegn pegede imod en kunstner familie fra Kulusuk eller Kap Dan. Nærmere betegnet fami-

pen, sværtet er hun uden

lien Utuaq eller Paulsen, som de hedder på dansk. Af disse kunstnere var der en, der yndede Kågtagtorajik motivet og det var Nuka Utuaq, eller som han også hed, Nuka Paulsen. Traditionelt har udvalgte familier en slags særret til bestemte stiludtryk og den store tud er præcis karakteristisk for flere af Nuka Utuaqs masker. Stilistisk minder hans andre masker også om maskerne i Naverhulen. Jeg var ret stolt af denne opdagelse, indtil jeg opdagede, at øjenbrynene på mandemasken var markeret ved lodrette streger og de masker jeg kendte af Nuka Utuaq var øjenbrynene markeret med en vandret streg. Gode råd var dyre indtil jeg endelig opdagede en maske med præcis samme streg markering som øjenbryn og stor tud af Nuka Utuaq i Ib Geertsens bog om grønlandske masker. Alt i alt er der så mange indicier, der peger på, at kunstneren, der har lavet maskerne der nu hænger i Naverhulen, er bemeldte Nuka Utuaq (fotografiet side 11), at jeg tør vove påstanden. Første gang man ser en grønlandsk maske bliver man slået af det på en gang spøgefulde og groteske udtryk, masken har. Det

er tilstræbt, for masken skal nemlig på en underfundig måde balancere mellem latter og gru, mellem det tilladelige og det utilladelige. Maskens fascination ligger i vrangbillede og kan bedst sammenlignes med karikaturen. Karikaturens udtryk er overdrivelsen såvel som underdrivelsen, små særheder blæses op andre udelades eller underdrives. Alligevel er det karikerede altid genkendeligt, således også med maskerne i Naverhulen; ingen er i tvivl om, at de forestiller mennesker. Nogle af maskernes karakteristika er kulturspecifikke og derfor ikke lige til at forstå, f.eks. hårtoppen, som viser at masken er en kvinde. Det samme gælder for den store tud på manden, som viser hen til sagnet om den forældreløse dreng Kågtagtorajik. Skeletmønstrer på den mandlige maske skal udtrykke gru, men viser også hen til en århundrede gammel æstetisk udtryksform. Skeletmotivet, eller som det også kaldes tatoveringsmotivet, er brugt over

hele inuitkulturen igennem årtusinder. Man har fundet dette motiv på udskårne figurer, på masker og redskaber i Grønland, Canada, Alaska og Sibirien. Motivet har sandsynligvis haft forskellige betydninger gennem tiderne, og det spekuleres der også en del i. Maskerne i Naverhulen er fremstillet med salg for øje, ligesom så mange andre slags kunstværker. Men engang for ikke så forfærdelig længe siden var den østgrønlandske maske en del af vinterens muntre festligheder. Ligesom den indgik i den åndelige omgang med de skjulte kræfter. Traditionelt fremstillede man tre slags masker. Masker skåret i træ (drivtømmer), masker syet af skind, og masker, der blev anlagt direkte på ansigtet. Lampesod blandet med tran brugtes til at sværte ansigtet sort, hvori man ridsede skeletmønstre. Det hele fuldendes med en pind i munden, som spiller kinderne ud, og muligvis en snor spændt tværs over ansigtet. Denne maskeform blev hyppigt brugt til vinterens sangspil kaldet uåjêrutit, som blot har til hensigt at more tilhørerne. Anderledes alvorligt gik det for sig, når åndemaneren under slukkede lamper manede ånder i fælleshusets mørke. Her kunne åndemaneren og hans eventuelle hjælpere bruge masker. Der fandtes således masker, som repræsenterede åndemanerens hjælpeånder. Både disse masker og dem, man anvendte til uåjêrutit skulle fremdrage den forvandlede person. Masken skulle altså ikke skjule personen (ligesom fastelavnsmasken) men derimod fremhæve og konkretisere bestemte ånder eller andre fantastiske figurer og efterligninger. Med andre ord lå betydningen på det, som var foran masken og ikke det som var bag.

Naverhulens masker tilhører en tradition som vandt frem fra 30'erne og op til i dag. Hvor udtrykket blev stedse mere vildt og outreret. Det er som om den kunstneriske frihed får større spillerum samtidig med, at maskerne ikke længere indgår i en kultisk sammenhæng eller i de underholdende

syngespil. Den kreative frihed betyder ikke, at man forlader traditionen, tværtimod inspireres kunstneren af de burlleske grønlandske myter og sagn, som i tilfældet med den grotesk store tud. I Grønland kender man også til maskeringer, som er i slægt med fastelavnsmasken og som fejres på hellig tre kongers aften. Denne tradition er dog ret ny, og har intet at gøre med den gamle masketradition på Østkysten. Efter gammel grønlandsk trosopfattelse har enhver genstand sin egen ejendommelighed eller sin îva (østgrønlandsk) eller inua (vestgrønlandsk). Inua oversættes stundom som kraft eller ånden i tingene, men den korrekte oversættelse er ifølge Jens Rosing »dets menneske« eller »mennesket i tingene«. Inua er det, der gør en ting levende, det er derfor, at maskerne i Naverhulen er så livfulde, for masker har også en inua. Maskeskæren skulle foruden det rent æstetiske beherske den teknik, som gav masken dens inua. Med fare for overfortolkning vil jeg hævde, at det især var skeletornamentikken, der udtrykte maskens inua, hvilket gør det tankevækkende, at de masker, man mener repræsenterer europæer, ikke er forsynet med stregmønstre.

Historien om den forældreløse Kågtagtorajik findes i: Knud Rasmussen »Myter og Sagn«, bind 1.

Tak til naverne og Torsten Agger som viste mig rundt i hulen.

Et Besøg i Helsingør i Foraaret 1851

med indledende tekst af Toni Mygdal-Meyer

Vinteren 1850-51 indledtes forhandlinger mellem den danske stat og det engelske dampskibsselskab »Northern Steam Packet Company« om etablering af en forbindelse mellem Hjørtung (i dag nordlig forstad til Esbjerg) på den jyske vestkyst og London via Lowestoft (beliggende i grevskabet Suffolk. Byen er den østligst beliggende engelske by/havneby). Sejladsen London-Hjørtung forventedes at vare 24-36 timer, hvilket var en forbedring på 12-24 timer. Den 29. marts 1851 stak hjuldampskibet »The Prince« sin kønne støvne ud af havnehullet i Lowestoft og indledte rutens jomfrusejlad. Med ombord var fire journalister fra »The Times«, »Morning Chronicles«, »Daily News« og »Illustrated London News«. Ganske som moderne rejseskribenter, var deres opgave at give læserne et indtryk af Danmark – fra landingen i Hjørtung til rejsen sluttede i Helsingør.

Den 6. april 1851 besøgte korrespondenten fra »The Times« Helsingør, og besøget blev refereret i Berlingske Tidende. Pastor P.V. Grüner fik tilladelse til at bringe artiklen i sin avis (Helsingørs Avis) den 30. April, hvorfra vort blad nu har hugget den. Helt forgæves har den unavgivne korrespondents besøg i sundtoldsbyen således ikke været, trods hans ikke umiddelbare begejstring for stedet.

»Den eneste Udsigt fra Hotellet, da vi stode op om Løverdags Morgen, var en snever brolagt Gade med høje, men ikke meget imponerende Huse, med røde Tagsten og snevre Vinduer, og opfyldt med me-

get ustadige Handelsmænd, der tradskede langsomt afsted med Cigar i Munden, støende Matoser, der endnu følte Virkningerne af Nattens Forlystelser, reenligt klædte Fiskerkoner med korte Skjorter, store Huer og tykke Been, som solgte Torsk og Kulder paa den anden Side af Gaden. Der var ingen smukke Boutikker eller stor Færdsel af Vogne og Heste, som kunde vise, at man var i en stor og vigtig Handelsstad. Nærmere Undersøgelse viste, at dette var Tilfældet i hele Helsingør, og at de fleste af Gaderne vare meget snevre og bugtede.

Det eneste interessante Punkt i Staden er Domkirken, som er mærkeligere for hvad den indeholder, end for sin pragtfulde Udstyrelse eller sine skønne Former. Gravstederne vidne om det danske Aristokraties Pragt i gamle Dage, da en Stormands Liig blev lagt paa Castrum Doloris i hele Maaned, inden et passende Mausoleum kunde blive beredt for det og et tilbørligt Antal Venner og Undergivne kunde blive samlet

for at følge den Afdøde til hans sidste Hvi-leplads. Grever, Baroner og berømte Kri-gere ligge her med høitrvende og lang-trukne Gravskrifter, som rose deres gam-le Æt, deres Rigdom og deres store Bedrif-ter mod de Svenske, de Norske eller Dan-marks oprørte Undersaatter, og det var i-ke smigrende for den menneskelige Stolt-hed, at disse mægtige Krigeres Navne va-re ubekjendte for de simple Reisende, som læste disse skjønne Lovtaler over de Døde. Efter Frokosten – og her maa jeg yde min Hyldning til Formiddagsmaaltidets For-træffelighed i Danmark, som bestaaer af stegte Kjødspiser og udvalgte Retter af alle Slags, samt de af os mindre skattede Læk-kerbidskner, hvorpaa de Indfødte sætte saa stor Priis, røget Lax og ukogt Skinke – be-gav Selskabet sig hen for at besee Kron-borg Fæstning, medens Andre, der havde Lyst til at reise videre, seilede over Sundet for at lande paa den svenske Kyst og be-see Staden Helsingborg paa den anden side af Vandet. En kort Spadseretur gjennem en snever Gade førte os til et aabent Rum af grønne Marker, omgivne med Pallisa-der, hvorigjennem Veien førte til Citadel-let, der hæver sig truende høit over Søen. Man kommer til det over Vindebroer, brede og dybe Grave, som fyldes fra Havet, der skyller gjennem Sluserne, og hvorfra Fæst-ningens Brystværn hæve sig, beskyttede af Redouter af Muursteen og Steen, bedække-de med Jord og besatte med Kanoner.

I løbet af en uge nåede de engelske journalister at rejse fra vestkysten til København og Helsingør – og retur – pr. hestetrukken vogn. De nåede også at skrive om deres oplevelser som blev trykt i adskillige danske aviser – naturligvis også i Helsingørs Avis. Tegning i The Illustrated London News den 26. april 1851.

De allestedsnærværende Jægere holdt stadig Vagt eller deelte Tjenesten med fiirskaarne, velklædte Artillerister. Det er naturligviis meget vanskeligt at modstaae Lysten til at citere Shakespeare, naar man betræder et Sted, hans Geni har indviet, men jeg kunde ikke opdage nogen Muurtindinger, hvor en Aand kunde spad-sere om Natten, og hellere end at gjøre vor Digter uret, vil jeg antage, at de ere blev-ne sløjfede da den nuværende Fæstning blev bygget af Frederik den Anden i Aaret 1580. Dog, mere end een Digter har feilet i sin Beskrivelse af Helsingørs Beliggenhed. Jeg var bleven saaledes vildledet, at jeg saae efter de høie Klipper, som stige skarpt ned i Havet. Campbell taler om Helsin-gørs »stormfulde Fjeld«, Shakespeare om den »frygtelige Tind af Klippen, der luder over Søen«, og dog er hele Kysten her me-get flad – en reen Sandbanke – skjøndt den vel hæver sig noget mod Nord og slynger sig henimod Kjøbenhavn i høiere Bakker. Lieutenant Sandil af den danske Marine, et meget godt exemplar af en Søofficer, var saa artig at skaffe os Leilighed til at be-see Vagttårnet, til hvis Top man naaer ad

en kredsformig Række af Trapper indeni, som sætter Musklerne i Ens Been paa en temmelig ubehagelig Prøve. Man naar man først kommer derop, giver Udsigten fra den øverste Platform Erstatning for langt større Anstrengelse. Sundet, der her kun er tre engelske Mile bredt, flyder med svulmende Strøm mod Syd. For vore Fødder ligger Citadellet med smaae Maddiker af Soldater, som krybe ind og ud af deres dværgagtige Barakker. Hele Staden Helsingør og en skovrig Egn med hvide Villaer og Bønderhuse, med mørke Skove i Baggrunden, medens det hele skinner muntert i Foraarssolens Straaler. Saa langt som Øiet kan række tilsøes seer man hele Flaader af Skibe, som udbrede deres Seil for at klare det snævre Stræde mellem den svenske og danske Kyst. Store Skibe med Tømmer fra Rigga, Memel og Danzig, der for en frisk Kuling holde op mod Strømmen og knibe op i Vinden indtil de krænge ligesom Seilbaade, sværgattede preussiske Brigger, som krydse ned mod Østersøen, snavsede Rusere, hvis Talg og Huder man næsten kan lugte, naar man staaer en Miil i Læ, Smakker og Kystfartøier med gule, røde og brune Seil, som krydse frem og tilbage, Alt vækker Forestilling om Handel og Travlhed, som neppe kan overgaaes af det Syn som glæder den hjemvendende Englænders Hjerter, naar han passerer »Dynerne« en smuk Dag, naar det kuler op, og en heel Flaade af Coffardiskibe lette Anker. Lige under Citadellet, midt i al denne Virksomhed, ligger et roligt orlogstaklet Skib med temmelig smudsige Seil flagrende fra Ræ-

erne og Dannebrogge vaiende fra Gaffelen; det er en dansk Fregat.

Hvis man er Kaptain paa et Coffardiskib og ikke heiser Flaget og lægger bi, medens man passerer Fæstningen, vil man snart erfare, hvorfor den ligger der. Den har det Hverv at hjælpe formeldte Fæstning i at oppebære Tolden af ethvert forbigarende Skib, undtagen de svenske. Hvorledes denne Sundtold er begyndt, har selve det nordiske Oldgransker-Selskab ikke kunnet finde. Den er nu et Slags Tribut, der er bleven betalt saalænge, at det er sandsynligt den vil vare ligesaa længe som Indkomstskatten, især da den største Deel af de danske i England afsluttede Laan ere garanterede ved denne Told.

De danske ere meget nidkjære over denne Told, og det med Rette, thi Ingen ønsker at see en Sag undersøgt, som bringer ham gode Penge; de paastaae, at intet Skib gaaer Glip af Vind eller Strøm paa Grund af dens Erlæggelse, men jeg har hørt, at Skibe ofte gaae Glip af begge Dele, og opholdes meget længe.

Hvorledes dette nu end forholder sig, var det et smukt Syn at see ethvert Skib, som nærmede sig Citadellet, heise Flag for at vise, hvad Nation det hører, og bakke sine Mersseil eller vel endog beslaae dem og kaste Anker, mens Tolden blev betalt, og derpaa sætte Seil til for at indhente den forsømte Tid.

Over denne travle Scene hævede sig Sverrigs høie Banker med den vakkre Stad Helsingborg med sit gamle Taarn og en strækning af skjønne Høie, bedækkede med

Træer og begrænsede af blaae Bjerge langt mod Nord, og den hele Udsigt med de glindsende Vande, det friske Grønsvær, den klare Himmel og de forbiseilende Skibe var en af de mest livlige, jeg nogensinde har nydt. Det maa bemærkes, at Fæstningens Kanoner ikke kunne beherske Sundet. Det dybe Vand ligger paa svensk Side og tre Miil er en altfor lang Afstand til at Kanoner, selv af sværeste Caliber, kunne gjøre Virkning.

Efter at vi havde faaet nok af at beskue det smukke Panorama fra Fæstningen, og havde beseet Capellet, bleve vi beærede med en Indbydelse til at tage en velordnet Fuglesamling i Øiesyn, der tilhørte Schack Steenberg i Helsingør. Den er vel forsynet med indenlandske Fugle, især Vandfugle. Derpaa toge vi til Marienlyst, et kongeligt Slot, som nu staaer øde og afbleget af Regn, Snee og Blæst, men er omgivet af de skønneste Skove og pragtanlæg prydede med Statuer, hvorfra man har den herligste Udsigt over Sundet og den svenske Kyst. Det skal nu sælges, og man kan ikke vælge nogen smukkere Plet til Sommerbolig, men om Vinteren vil der efter min Smag være vel koldt. Den meest interessante Gjenstand her er en lille Steendysse, der er sex Fod høi, bestaaende af tre runde Blokke, hvoraf den ene er mindre end den anden og stillede ovenpå hinanden, saa at den seer ud ligesom en udtrukken Kikkert. Man siger at det er Hamlets Grav, men de indfødte smile over den Tradition, som henlægger den stakkels Prindses Begravelsessted paa denne Plet, og historiske Un-

I 1850'erne udgav man et lille søkort med et tilhørende folde-ud-stik, hvor udsigten fra Kronborgs store tårn (det, journalisten kalder vagttårnet) er skildret fra Snekkersten i syd til Odinshøj i nord. Det her viste udsnit af det lange stik, giver ikke indtryk af havnen eller Øresund med alle skibene, men man ser til højre soldaterne øve på Grønnehave med Lappen og Marienlyst som markant baggrund, og man aner yderst til venstre Øresunds Toldkammer med brokaperhuset og karantænehuset ud mod havnen. I forgrunden til venstre ses lidt af Scholtens Ravelin med kanoner, og til højre for denne den gamle allé ud til Kronborg.

dersøgelse vil overbevise den Videbegjærlige om, at den vantro Danske har Ret i at ansee det som en Opdigtelse.

Det fortjener at bemærkes, at i Dr. Møllers Huus, hvor vi bleve beærtede paa det Bedste, traf vi Inspecturen ved de danske Colonier i Grønland, som nylig var kommen hjem, og som interesserede sig meget for Sir. J. Franklin og hans Rejsesælgers Skjæbne. Han havde seet Officererne fra »Prince Albert«, da de kom iland og fortalte os de nærmere Omstændigheder ved den danske Tolk, Hr. Niensens Deeltagelse i Expeditionen. Det var hans bestemte Mening, at den eneste Eftersøgelsesmaade, der muligt kunde føre til noget Resultat, var at bruge Indfødte eller Personer, som vare velbekjendt med disse frygtelige Egne, til at tage ud i smaae Afdelinger i Hundslæder. Han fortalte tillige, at Hvalfiskeriet sandsynligviis vilde glippe aldeles om nogle faa Aar.

Det var silde om Aftenen, da vi kom tilbage til Kjøbenhavn, hvor vi ankom efter omtrent 5 Timers Reise.«

HR. MALER GROTH

I foråret blev Villa Carlo på Nordre Strandvej 108 i Hellebæk nedrevet. Dermed forsvandt endnu et af Hellebæk-Aalsgaardes kulturhistoriske minder. Villaen var opført for landskabsmaleren Wilhelm Groth, der havde købt grunden af Hellebæk Klædefabrik i 1885. Her boede han indtil 1893 og tog glædelig del i lokalsamfundets liv. Andre kunstmalerere besøgte ham i villaen med den smukke have og hyggelige træveranda med udsigt over Øresund. Bl.a. den nok så bekendte Peder Mønsted, der resolut tog malergrej og staffeli med sig og forevige de haven. Groth selv fandt adskillige motiver i omegnen, bl.a. det herover viste, hvor han med ryggen til Julebækshusene har skildret den stadig uspolerede udsigt mod Kronborg. Hvor bilisterne parkerer i dag, var der dengang enge til brug for høslet. Intet under, at så mange kunstmalerere fandt Julebæk dybt fascinerende. I Helsingør Byhistoriske Arkiv findes den herover viste tryksag fra 1892, der forkynder, at »Hr. Maler Groth«, der var inspireret af Georg Brandes idéer og en ivrig samfundsdebattør, gerne stillede sig til rådighed som folketingskandidat for den liberale vælgerforening i Frederiksborg Amt. Han blev angiveligt ikke valgt ind.

